

Titel: Junior Philopatreas fire Anmærkninger. 1. Om de danske Guld- og Sølv-Mynters Noblice-Handel. 2. Hvorfor vore Fabriker gaaer overstyr, og vore Fabrik-Vare ere dyrere end vore Naboers. 3. Maaden, at skaffe Kiøbenhavn Handel, for at skaffe heele Riget Handel, og at vi kunde give lige saa let Kiøb som et andet Rige. 4. Om Hovedstaden Kiøbenhavns Leve-Maade og Klædedragt, og hvad de Fattige der leve af. Anden Deel.

Citation: "Junior Philopatreas fire Anmærkninger. 1. Om de danske Guld- og Sølv-Mynters Noblice-Handel. 2. Hvorfor vore Fabriker gaaer overstyr, og vore Fabrik-Vare ere dyrere end vore Naboers. 3. Maaden, at skaffe Kiøbenhavn Handel, for at skaffe heele Riget Handel, og at vi kunde give lige saa let Kiøb som et andet Rige. 4. Om Hovedstaden Kiøbenhavns Leve-Maade og Klædedragt, og hvad de Fattige der leve af. Anden Deel.", i *Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 4*, J.R. Thiele, 1771, s. 1. Onlineudgave fra Trykkefrihedens Skrifter: https://tekster.kb.dk/text/tfs-texts-1_004-shoot-workid1_004_002.pdf (tilgået 23. april 2024)

Anvendt udgave: Luxdorps samling af trykkefrihedens skrifter 1770-1773: Række 1 bind 4

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

JUNIOR

Philopatreas

Fire

Anmærkninger.

1. Om de danske Guld- og Sølv-Mynters Noblice- Handel.

2. Hvorfor vore Fabriker gaaer overstyr, og vore Fabrik-Vare ere dyrere end vore Naboers.

3. Maaden, at skaffe Kiøbenhavn Handel, for at skaffe heele Riget Handel, og at vi kunde give lige saa let Kiøb som et andet Rige.

4. Om Hovedstaden Kiøbenhans Leve-Maade og Klædedragt, og hvad de Fattige der leve af.

Anden Deel.

(Skrevet i Sielland og trykt i Kiøbenhavn.)

Kiøbenhavn, 1771.

Trykt hos Joh. R. Thiele, boende i Peder Hvitfeldts-Stræde, og findes sammesteds tilkiøbs.

2
3

Første Anmærkning.

Om de danske Guld- og Sølv-Mynters Noblice-Handel.

At straffe det onde og belønne det gode, er den danske Lovs eneste Hoved Øiemeed.

I hvilket Kongedom dette øves, der har Lyksalighed sit Sæde ved Hoffet ∴ Dast Kosnings Aasgaal, og Glæde er over Kongen meget formeeret.

4

2.

Men hvor der ikke revses eftertrykkelig nok, maa Landet vel blive engang fattigt og ødelagt.

3.

Dans-Mark og Grækenland, have den Natur, at de ikke saa lettelig kan ødelegges, i hvor megen Umage sidste Lands Dispotiske Port har gjort sig derfor.

4.

Canaansland kunde ikke ødelegges, saa længe dets Konger frygtede Gud, og styrede alting til Skaberens Ære; men da Herodes vil helst høre, at han havde den sande Guds Egenskaber, da blev fra den Tid af Landet rent ødelagt, som det befindes paa denne Dag. 5.

Lyksaligt er det Land, hvor Kongens Raad er sandrue. Ulyksaligt er det Land, Hvor Raadet og Landets Børn er skilt i 2 Deelee, eller paa anden dansk, hvor Undersaatterne ere splidagtige, ∴ endnu tydeligere, hvor den Babelske Konges Adel seer og veed alting i Israels Kongers Skatkamre

5

og Hiertes Meening, eller hvor Rigets mægtigste Adel ikke er Rigets og Kongens Indbaarne fødte Undersaatter, hader et Lands ægte Indfødte, og hades af dem igien, som billigt, fordi de skrabe alting til sig, fra baade Kongen og hans ægte fødte Børn. Jeg siger, naar et Land er saaledes deelt, endog under en Konge, saa kan AchitophelM skinne mere rimelig end den gode og fromme Kong David, som derover blev forfulgt. Men Gud skee Tak, det gik over styr, Salomon kom dog til at sidde paa sin Faders, Ærens høie Stol, og vor Salomon blev mægtig til at straffe dem efter Fortieneste, saa ingen i hans Tid, tør publicere noget om en anden Regieringsform, ikke heller skal de tiene faa, og bedrage ham og Landet.

Men, har jeg intet sagt for meget; thi nu er det fuldbyrdet.

6.

Uhældigt er det Land, hvor nogen af Raadet tager en Babylonisk Kaabe, af en Babylonisk Rigsraad, for at tiene sin egen Konge, og tør gaae til sin Konge i den

6

Babyloniske Kaabe: Gid han og hans Børn blive spedalske i 3die Leed. — Hvor skal et Lands Kjøbmænd kunde florere? Kjøbmændene handle, Landet have nogen Penge at handle med, og Kongen faae sine Skatter? uden at tage Brødet af den Fattiges og Hungriges Mund, naar de største af Raadet, helft de Babelske Ministere, tager al den fordeelagtige Handel til sig, endog Lacie paa Landets Penge, som han [forstaae, læs mig ret,] førte i Dukater, Sukker-Potter fulde, ud af Riget til fremmede Lande, og siden den anden i Sølv. — O! Sr. Gram! lad holde et Forhør, lad den Skipper komme frem, der udførte dem, lad ham forklare for hvem, og hvor hen. Det er ingen troe Mand som stiel, naar Han seer Evne. Ingen Mand kan tiene 2 Konger lige troelig.

7.

De Dukater og reene Sølv-Penge, for måaes bedre at handle med, end Banco: Sedlerne han gjorde os for de forrige; kan vi faae dem her ind igjen? Ja, da kunde Majesteten, Kongen, let indløse alle Sæd-

7

lerne, og Brødkjøb samt anden Dyrtid vilde snart aflade, vore Kjøbmænd handle og blive rige, især naar Ministre blev Ministre, og Kjøbmænds Svenne blev Kjøbmænd. — Ulyksaligt er Polen, allene fordi det har for mange af de saa kaldede Adelsmænd, og for saa af rette Adeler dvs. oprigtige Undersaatter af deres Konge. Kan Pengene saadan gaae ud af Landet, hvad da i andre Ting. 8.

Men jeg bør og at tale noget om Dannemark. Vil man gjøre mig dette Spørsmal: Hvor kan Dannemark føde faa mange Udenlandske saa fedt, da det er saa lidet et Rige, og ei halv saa stor som Frankerig, og hvor kan en Hamborger Kjøbmand blive saa mægtig der? Respunt

Fordi Dannemarks Egenskab er saa herlig af Naturens Ynde, at det kun aldrig ruineres, saa længe der sidder en Mand paa Kong Chri-

8

stian I. og IV. høje Stol af hans Sæd, indtil Jorderiges Ende.

9.

Men har vi og Tak i fremmede Lande, for at gjøre saa mange af deres til Rige og Mægtige? Ja, de sige: de barmhjertige Danske, og veed det og i Italien selv; naar vi har faget Penge, kan vi saa ikke blive længer i Dannemark, eller det bliver for liden, saa kan vi siden leve hvor vi kommer, af det vi fik stkrabet sammen. — O! siger Italienerne da: de barmhjertige Danske, som gjør sig til Narre af Moden, at blive narret for at gjøre Barmhjertighed. Vil Dannemark og sine Undersaatter da være Frankerige og Italien, saa faaer de I. bie til Frost og Snee har reent afladt, og II. til Rigets Grændser har voxet i Størrelse som Tydscklands, eller og de Lande, Hvor de halve af Folket, og det halve af Kjøbmænd er Adel.

Smaa Tyve hænges op, for de Store tager man Hatten af. Gemeene Tyve bærer Jern, de store bære guld Kiæder.

9

Anden Anmærkning.

Hvorfor vore Fabriker gaaer overstyr, og Fabrik-Vare ere dyrere end vore Naboers

Hvor der handles, der vindes; thi, hvor Træet hugges, der falder og Spaaner. Hvo som tager en billig Baade, giver fin Næste en Almisse.

I.

Det bliver et evigt Spørsmål: Hvorfor at Dannemark ikke endnu har linnede og andre Fabriker i samme Flor som Engeland, Irland og Hyberneland *), og *) Da Hugenerne blev udjaget af Frankerige, da fik dette Land Først linnede og andre Fabriker, især heele Engeland

10

9 hvorfor saadanne Vare bliver dyrere her end Hos vore Naboer, vi som dog har haft Silke- Klæde- Fløiels- og Linneds-Fabriker, lige faa længe som de.

Første Afdeeling.

Hvorfor de gaaer overstyr. 2.

Beviiserne ere disse: Kong Christian den

II. og Vise, ophævede det Slaverie den Tydske Frie-Handel havde sat os udi, og lode alle danske Kjøbsteder selv handle, anlegge Manufacturer & c. I Kong Friderik den II. Tid florerede Fabrikkerne særdeles vel i Dannemark, saasom den Tids berømmelige Dronning Sophia var en stor Elskere af at befordre dem; af hvilken Aarsag hun og var den riigeste af Europa Monarker i sin Tid, som er at læse i Hendes Maiestets Historiebog. 3.

Dernæst har Kong Christian den IV. med Styrke og Kongelig Iver, ret udbreet

11

det danske Riges Handel, saa vitløftig som i noget Rige i hans Tid, paa alle Verdens Parter. Gid Dannemark havde i disse Dage den, det havde i hans Tid, samt den Guld og anden Handel, med samt de Westindiske Eilande han forskaffede Riget, og Hvorfor er saadanne Rigdomme forlat.

4.

Christian den IV. har paa egen Bekostning anlagt mange Fabriker, som i Høistsammes Tid herlig have floreret. Ja, Dannemark have floreret i hans Tid, saa at det var et Ordsprog i de Dage: Man

skal til Dannemark at hente Guld, thi deres Konge kan giøre det. —

Men mærk og forstaae, hvorledes? saaledes som det nu er mældet.

5.

Kong Christian den V., Christian den VI. og Friderik den V. Har sat store Penge der paa; men hvor er Frugten, og hvohave faaek de Kapitaler, der af Kongens Kasse er

udlagt til de slige Forskude. Det er høist-

12

priselig af de Konger. Jeg troer vist, at intet Kongerige i Europa paa nærværende Tid skulle kunne have overgaaet os i Fabrik-Handels-Væsen, dersom de mange Tender Guld af Kongens Kasse var redelig bleven brugt i den Hensigt, de af Kongerne ere udlagte til Forskud.

Men det er Frugten af Noblice-Handelen, saavel med dette som foranførte, baade med Kongens Kasse, Landets Sæd, Frugtbarhed og Contanter.

6.

Er Fabriqveurerne løbet bort, og Verkerne blevet efterladt, som de ikke havde været begynt, endog de, hvortil Kongen har udlagt 30 og vel flere 1000 Rdlr. Men det er ikke Under, thi først var de ikke indfødde, foragtet af en fransk Minister, dernæst kunde de ikke oprette meget for 1, 2 a 300 Rixdlr., endog de stod i Debit for 1000 Rdlr. til Kongens Kassa. Ikke Under da, at de løbe bort. Det var med

Billie giort, den danske Kjempe Sivart lod sig binde. Ikke Under da, at der ikke blev bedre passet paa dem. Ikke

13

Under da, at Dannemark paa saadan Maade aldrig kan faae Fabrikerne i Flor.

Men monne Landet, Folket og Clima har nogen Skyld deri, som der dog skal hedde? Hvo som ikke undersøger den rette Sandhed faaer troe Usandhed. Ikke Under da, at Kong Christian den IV. mangfoldige Værker er og ødelagt. Kan vi i disse Tider ikke vedligeholde, alt det denne store Konge har ladet bygge, da vi have langt flere Penge-Kilder end i hans Tid, og endnu kan have mange flere end han? Vil der svares, at Skaane & c. er et Tab i Indkomsterne; dertil svares, saa har vi faaet vor Holsteen, Sønder-Jylland, Hette-Bye og Lehn igien, saa har vi og Lande i Vestindien, der kan indbringe mere end hele Dannemark, om allene med de forladte Salt-Værker paa vore Eilande. Vi har China-Handel, og om den Ostindiske blev taget paa den Fod, som den Vestindiske Forandring, da ville hine, ligesom disse, maaskee blive Riget tusinde Gange til større Fordeel, end den nu er. Det kan jo let begribes af den Vestindisk Handels Forandring. Saa har vi og Andledning til

14

en Guld-Flode fra et vist Sted, fem med første skal komme for Lyset.

Anden Afdeeling.

Hvorfor vore Vare er dyre.

7.

Jeg har nu viist, hvorføre vore Fabriker ikke kan blive bestandige længere end de er i Bygning; og tydeligere kan jeg ikke forklare mig. Men nu bør jeg efter Løste beviise Aarsagerne, hvorføre vore Fabrik-Vare ere dyrere hos os, end vore Naboer.

I. Er Hamborg og Lybek, fom allerede i et andet Værk er viist, ikke for, at vi skal kunde selge for samme Priser, som de, end ikke de Ting de selv forskriver; for at naae dette, lader de og Holland sig nøie med en megen ringe Prosit, NB. efter Tidens Omstændighed. — Vel vundet, hvor intet er tabt; liden Nytte er og Nytte; liden Vinding smager og vel. Og vore, paa det, som de kan, tage de gjerne 3 a 400 pr. Cents. Ikke Under da, at det gaaer efter

15

Ordsproget: Den Gjerrige skal aldrig blive rig.

8.

2. Er Føde-Vare og Skatter og Penge-Navn, steegen alt for højt; thi skal Bonden have sine Skatter, er han nødt til at sælge dyrere end før, ja at hugge Skov og skjære Tørv til Resten, og selv maa han sulte; saa er der heller ikke Magistrat nu som fordem, der efterkommer den Danske Lovs 3-4-3, i hver Kjøbsted sætter Pris paa alle Slags Føde-Vare, som da, og hvad kunde det Nytte, om Ære, Højhed, Stand og Værdighed, og det de havde skulle være Vægten.

9.

3. Jeg haabet, siden sidste Sommer var saa frugtbar, at her er Korn nok i Landene, om Maiesteten fant Behag i, at lade inquirere hos alle Slags Forpagtere, Selv-Ejer Bønder dvs. Herremænd, Vide Hvitfeld. Men ikke af Adel hos Adel, og ikke heller af de lige med Ade-

16

len har Friheder, der er som de førstes Livagt og Tienere; thi hvorledes skulle en Skipper af en og den samme Bye, visiterede den anden Skipper, naar det blot kom an paa Ord, og han vidste at han ikke skulle hænges paa Hammans Træe uden for sit Huus, dersom han var falsk, eller at Straffen maatte gaae i Langdrag. Men af en eedsoren Borger, der havde indseende i Land- og Kjøbstæd-Væsen, og noget i Handelen, af hvilke der er mange i Kjøbenhavn, der er ret ivrige, saavel før sin Konges Tjeneste, som for sine Medborgeres retfærdige Tarv. Thi Taxten burde saaledes settes, at den ikke fornærmede nogen Stand, og ei heller tilbragte nogen sær Fordeel af andres Skade, under høieste Straf.

4. Saa gjør det ikke heller lidet til vores dyre kjøb, at man agter sin Uld & c. saa ringe, sælger den under det Navn, den intet duer, for at lade Hollænderne have 4 Gange Fortienester, karte og kiemme den, transportere den & c., og saa kjøbe den igjen for 3 a 4 Gauge dyrere,

17

end vi selv solgte dem, monne vi ikke kunde karte Uld, fordi det er under den danske Clima og saadant gaaer det i flere Ting.

10

5. Mon vi ikke selv kunde blæge vor Lærret, og ikke sende det til Holland at tage Fortjeneste og Skibsfragt. Er Maaden ubekjendt, da kan enhver læse den, i Agerdyrknings Collegiet, og alt andet Handelen tilhørende i Dannemark. Jeg kunde opregne langt flere Fauter; men henvise til berørte tydelige Afhandlinger.

11

6. Saa maa jeg og sige Mine kjere Landsmænd i Øjne, at de først er alt for forgabet i at berømme det Udenlandske, tager deres Gode, og lader dets Laster være, eller og at berige dem med eders Sveed: eders Forfædre regjerede dem, gjører I faa. For det andet er I for

fattige paa [jeg siger ikke alle, men en Deel] at tjene hverandre, ei agtpaagivende nok, at see til, at de og selv,

18

enhver i sin Stand, kan være nogen Aarsag til det at fuldbyrde, som eders Konge sørger for, nemlig: eders Rigdom formeeret med Landets Rigdom. At I selv siger dette daarlige Ord: at det Udenlandske er bedre end eders, hvad enten at I har nogen Indsigt deri eller ikke, hvor skal da eders faae Aftræk, og saa opholder I jer og over, at jeres eget er lidet dyrere end det andet; men jeg forsikrer, at havde vore Fabriker ikke blevet jaget ud af Laudet paa før beskrevne Maade, og I kjøbt vores eget, hellere end det Indstjaalne, da havde I paa nærværende Tid kundet havt bedre Kjøb end Engeland har at give; thi døm ikke om Engeland & c. uden I tiender dets Staats-Forfatning. (see No. i. denne Afhandling). Føde-Varene er i endeel, ligesaa dyre som her, og i mange Ting dyrere, altsaa er Føden ikke anderledes Skyld, end som forklaret er, og meget mindre til de forskrevne Fabriqverers Bortgang med Penge; men det var Følgen af en Udlænder, som beskrevet er. Udenlandske ere gode, naar det er Ar-

19

bejdere; men er det franske Kneb, da, om Fanden har ædt Hesten, saa lad ham æde Bidselet med, og aldrig komme

meere.

12.

7. Det skader ikke heller lidet, at om en enhver Randet, der forstaaer et Compagnie, ogsaa i andre Tilfælde skraber til sig hvad han kan faae, lader det siden gaae de andre, som det kan, ja forblinder eders Øjne med Visvas, og I troer ham, fordi han er randet, I som har lært Handelen & c. og ikke de; holder eder efter eders Faders Ord af 24de Junii 1661, dens 2den Post, hvad mere i denne Anledning er at sige skal følge.

Men nu vil jeg i det næste vise, hvorledes at vi skal kunde handle, at vi kan komme op med andre, sælge, og tillige give lige saa let Kjøb, som hvilken Nation det maatte være.

20

Tredje Anmærkning-Maaden

at skaffe Kjøbenhavn Handel, for at skaffe hele Riget Handel, og at vi kunde give lige faa let Kjøb, som noget andet Rige.

Det os gavner og ingen skader, er en gylden Baade, men ikke at meede med Guldkrog, tabe et Land, og vinde en Landsbye. Den noget vover, noget vinder. Daarligt at vinde meget, og fordøye det alt.

I.

Kjøbenhavn er allene i Stand frem for nogen Handelsstad i Riget, thi den er Hoved- og Handels-Stabelstaden, dens Casse er og den største. Der maa vare en

21

anseelig Samling af Penge derudi, fra Kong Friderich den Fierdes Tid af. Regningen skal følge, om begieres.

2.

At Kiøbenhavns (og siden andre Kiøbstæders, hver i sin Stad) Magistrat, af denne Casse kiøbte Skibe, (og de andre af deres, eller lagde sammen), med hvilke de Handlede, og i sær bemægtigede sig den baltiske Handel. Men for at kunde erholde samme Handel, og for at kunde give got Kiøb paa fremmede Steder og os

selv, da maatte slet ingen Vinding tages eller søges ved slige Skibe og Handel, uden allene denne: Saa meget som Skibene kunde holdes ved lige af, og til Baadsfolkets Hyrer. I det andet Aar maatte tages lige saa meget, som Tolden, til Erstatning for Cassens Udlaan, i den Henseende, at udstrække vor Handel videre Aar fra Aar. Saa maatte og disse Skibes Baadsfolk have deres Hyrer; thi ulyksaligt er det Land, hvor een skal have alting, det er, hvor den Fattige eller Gemeene hverken kan eller maa leve. I Engeland og Holland, der

22

maa en Matros leve med Kiøbmændene, derfor er det, de stemler saa fort der hen

3.

Mærk, monne dette ikke gav Riget Handel og Fordeel? mon det ikke er den Maade, Holland & c. har taget. Jo, Landet vandt til visse, , dersom Bedragerie ikke kom Derunder. Landet gav henvend nogle hundrede tusinde Matroser Brød, som nu reyser til Holland og Engeland, 2) og disse fortærede deres Penge i Landet, og for det 3) fik vi de andre, saasom Engeland og Holland & c. afvendt, fra disse Stæder og Handeler, uden at de vilde hente det hos os i Kiøbenhavn paa Oplagspladsen.

4.

Men med Hamborgerne burde al Handel reent at ophøre, og hvorledes de kan gjøre vor Handel og Fabriker til intet, samt udføre vore Contanter, som dog er af en Utroskab i Statens egne Lemmer, mod Staten, som i Første er mældet, for at vinde det, Hvilket i et andet Verk skal vorde forklaret. Jeg vilde ønske dem, at komme

23

i Grevens Tid, og faae Peder Skomagere Løn.

5. Magistraten skulle være Directeurer eller dirigere her over, dog foruden Løn; thi de har en reputeerlig Løn af Stadens Godser, vel saa stor, som hine Næsse-Konger, og som Borgere; thi jeg skulle dog troe de ere Underdaner, og da bør den eene at hielpe den anden i det, som er til fælleds og almindelig Hielp.

6.

Men for Vished, ar intet Bedragerie skulle skee herved, da skulle General-Regning hvert Aar trykkes og udleveres i Aviserne, under Magistratens Navn og Haand, til Stadens Kiøbenhavns Borgere og Handlendes Revision, og hver Kiøbmand indsende sin Approbation, om den befandtes sandt, eller hvorudi det feilede, som ligeledes, enhvers i sær, siden af Magistraten skulde sendes uforandret i Trykken, og af Aviisrykkeren for intet; thi han faaer sin Aargang betalt.

24

7.

Her er det de i Junior Philopatris 1ste Deel foreslagne Skibe sigter til. Det er ikke altid Penge, der gjør et Land og Folk lyksaligt; thi da maatte det findes hos Spanierne. Nei, det er Arbeidsomhed tillige, og at spare det man har, ikke udgive uden til Nødtørftighed, og ikke for at skatte til andre Riger, være undertvungen dem af utidige Lyster, som hine Babyloniers Kobber bedrog Israel, og Franske nu os, vore Forfædre, Danne-Konger og Mænd vare stridbare, endog i deres egen Dragt, hvorfore de lod haant om, at tage imod de med Guld virkede romerske Klæder, da dem tilbodes. Nei, men deres Guld og Sølv Ville de regiere ? og de regierede det, over det meeste af Europa.

8.

Siger, som en Engelskmand, de har vore gamle Forældres Ordsprog og Sind, hvis Børn de og ere: Der er ikke bedre Nation til, end den Danske. Hvo sig selv foragter bliver og vir- kelig foragtet.

25

9.

Denne Handel skal forstaaes og bestemmes, at det skal være den, som vore andre Kiøbmænd ikke kan overkomme, endog til China og Ostindien selv, med alle Fremmede, og de Vare af Fremmedes, som vi behøver. Salt faae vi selv i vort Vestindien. Jeg haaber det øvrige kan lettelig forstaaes, og Resten herom skal følge, 10.

Naar alle Kornvare saaledes blev bekiendt, som i anden Afhandling No. 2. er anset for nyttig, kunde aarlig

siden lettelig vides, hvor meget Riget fortærer, og kau have at udsælge, jeg mener til Fremmede, og at saadanne Regninger hvert Aar blev indsendt, dernæst alle Korn-Magaziner fulde, synes det, at vi kunde naae den rette Maade at handle paa, naar siden den eene ikke kunde handle til Skade for den anden, men enhver efter Orden og Landets Fornødenhed.

Jeg vilde nok mælde en Forandring, som een af vore Kiøbmænd har faaet udvirket, hvorved mange tusende Meunesker og vore smaa Kiøbstæder er ruineret; men siden her ikke er Rum, skal det følge med det snarest, om Tobaks-Handelen.

26

Fjerde Anmærkning.

Om Hovedstaden Kiøbenhavns Levemaade, og hvad de Fattige deri leve af.

Første Afhandling

Om Kiøbenhavn i gamle Dage.

1.

Kiøbenhavns særdeles Levemaade er meget prægtig, endog om man undtager Adelen. Det er sandt, de ere, saa snart de blive Borgere i Kiøbenhavn, Adelen lige i alle Tilfælde, og synes det, de maatte da (see deres Privilegier af 24 Junii 1661), bære Pleures i Sørgetid, som ingen i Rang-Forordningen maatte bære, ringere end en Etatsraad; men hvad er Aarsagen: Kiøbenhavns Borgere ere de anseeligste paa nærværende

27

Tid i Verden, og de største, som hine romerne Borgere, lige med Adelen. En Etatsraad, fordi han er Etatsraad, derfor er han ikke Adel. Men Kiøbenhavns Borgere har adelige Privilegier, naar de ere Borgere? og Betienternes Privilegier er ikke nogen ny, ikke hellere fornemmere; men en Extract og Forklaring, at de maa regne sig af de Kiøbenhavnske Borgere, og derfor er og alle de Stænder, der den Tid var i Kiøbenhavn regnet lige med Kiøbenhavns Borgers i Privilegierne, som holde sig i Kiøbenhavn, tiener Kongen og Landet.

2.

Men tør jeg sige min Mening, som jeg længe haver tænkt: Dersom Kiøbenhavns Borgers fik et lidet Ares Tegn til at hænge paa deres Bryst, da kunde alle strax see, at de vare Kiøbenhavns Borgere, og hvad gielder, at mange fremmede Rigers rige Folk, af Ærefyge, vilde gierne kiøbe sig den Kiøbenhavnske Borgerret til for Penge, hvorved da maatte løbe anseelige store Summer Penge ind i Kiøbenhavns Casse. Disse Penge skulle være til at

28

istandsætte den Handel med, som jeg har mældet om i den Afhandling af Junior Philopatreas fem Anmærkninger, og til det hele Riges Commerce at befordre.

3.

Vi læser, at den hellige Apostel Paulus, enddog han var en Jøde af Herkomst og Fødsel, at han havde taget den romerske Borgerret an, fordi den gav nogle faa Friheder i Henseende til Rettergangen, ja endog da han af Himmelen og Jordens Herre blev kaldet til det høie Embede, at lære Salighedens Vei, saa see vi, at han beraaber sig paa ingen større jordisk Ære, end den romerske Borgerret.

4.

Det var ved denne Ret, at alle ærede Rom, at Rom tilveiebragte sig de tre Dele af Jorderiges Ære. Det er ved disse Privilegier, at Kiøbenhavn er bleven saa Herlig frem for mange Hovedstæder i Verden. Det er ved disse Privilegier, at Kong Friderich den Tredie ligesom endnu staaer levende for deres, nemlig Kiøbenhavns Borgers Dine, og det gjør han og

29

i hans Søns, Kong Christians den Syvende Viise Majestæts Person. Dette Privilegium skal ikke hindre Kongens Ære og Interesse, men det skal meget befordre Høistsammes evige Fasthed, Højhed og Ære indtil Døden hos enhver Borger. 5.

Og jeg seer alt, at Kong Christian den Syvende vil blive langt større, end hans Fader Kong Christian den Førstes. Viis, som Christian den Andens, stor, som Christian den Fierde, der straffede, hvo der fortjente det,

enten han var Adel eller Uadel.

6.

Der kunde først begyndes med vore egne i Provintserne, at meddele dette Borgerskabs Æres Tegn, da naar det rygtedes til fremmede Lande, kom det vel flere. Tegnet kunde maaskee være: Stadens Vaaben, Kongens og Dronningens allernaadigste Billede, Navn og Aarsral, emaillet paa Sølv, at bære i et blaat Baand. Hvad man ellers kan sige om Kiøbenhavns Borgere, da ere de allene sandelig Kongens fornemste

30

Livvagt. Hvor høit de har elsket ham, og hvor meget de har sørget for ham, naar han har været lidet reist af Staden, for at glæde sine andre Undersaatter med sin Nærværelse, og beskikke Fred og Ret i Landene, har vi Beviis nok paa i sidste Sommer, og hver gang forhen.

7.

Jeg maa nu mælde lidet igien om Kiøbenhavns Levemaade. Jeg har sat mig for, at vilde meddele Publicum alle de Leveveie her er i Staden, og de, som i denne store Konges Tid er opfunden af ny, af hans Viisdom, men det kan jeg ikke holde denne gang, men jeg vil blive ved at con tinuere det. Nu vil jeg dog see paa Kiøbenhavns Fortæring, og det er meget, men Slagterne vilde ikke sige mig om alt Qvæget; thi jeg vilde, at man skulle vide, hvor meget Kiøbenhavn aarlig behøvede, for derefter i andre Tilfælde at have indrettet Rigets Handel. Men jeg skal endnu see til, at præstere det Betænkte.

31

8.

Fordum kunde en Brygger gaae, nu skal han og Kone age, ei det er sandt, de er Adel, jeg havde nær forglemt det. Dette allene mangler, de fører ingen Topper, hvad siger jeg, jo Fruentimmerne bærer dem jo paa Hovedet høit op. Men før kunde de sidde og spise med deres Folk, hvad spilder de da ikke nu ved at holde en Pige meere, for at dække deres Bord i og saa lever de med, som behøver at tiene; thi alle kan ikke være Herrer. Altsaa er Overdaadigheden got for nogle. Den, som nu drikker for meget hos en øltapper, gjør øltapperen til en fornem Borgere; den anden var, er og bliver et Sviin, om han endskiønt maatte slet intet drikke. Men der ere dog mange af fattig Stand, som nu ere rige Bryggere, og de gjøre lige saa danne. Figyrer, som de andre. Ja det er got, at de have forfremmet sig. Var der ingen Forfremmelse til, hvad skulle være Hiul og Motiver til at tragte efter Dyd og Ære, om de ikke maatte belønnes med Frugten af deres egne Gierninger?

32

9.

Men siden at Kiøbenhavns Borgere ere blevne Adelen liig ere der jo blevne lige saa mange Overdaadere, som de; og formindsker det ikke Rigets Formue saavidt? Ja, det er fandt, dersom vi skal kiøbe vort Fløiel, Silke & c. fra de Fremmede; men dersom vi forarbejdede alle de Ting selv i Riget, som vi kunde gjøre, da gavnede det snarere, end det skadede. Kongen hverken gavner eller skader den anderledes, end det er ham en Ære, at hans Borgere endog overgaae Parises Maske af Adel. I det øvrige gavner det og de Arbeidere, som ere Dagleiere ved Arbeidet, at Skaden og Landet kan derved holde des flere Folk ved Fortieneste og Levebrød. Og den af Borgerne, som ikke har, ikke kan faae, og ikke kan være med at gjøre Figyrer, han lader nok være, saa ar Overdaadigheder dæmper sig selv, uden at give Forbud derpaa. Dette allene, om de ere forgabede i noget Udenlandsk, som ikke tiener dem, og de kan faae i Riget, og samme uddrager mange Penge af Landet, den er en utro Medborger, og bør at straffes derfor. Saa er

33

det og got, at der paa flige overdaadige og alle overdaadige Ting er en høi Told, da Kongen til Landets Forsvar uformærkt tager det Fornødne. Om enhver, som drak sig drukken af Viin, skulde for hver Aften betale 10 Rixdaler, da var det ikke for Meget, om Politi-Betienterne skulle inquirere derom, og hvilken som ikke betalte strax, for Ham kunde Viintapperen betale det, og siden søge det; thi Guds Gaver bor ikke at spildes. Men i sit eget Huus synes mig, at enhver Mand kunde være frie for Indqviring; thi da var Manden hiemme, og Konen fik noget med, som kunde holde til Maade. Disse penge bødes for Misbrug imod den Maade, at være lykkelig, trykkede ingen i Staten; thi de bleve allene betalte af de, som havde Raad derrick^ nemlig de, som drak sig drukken, og spildte Vinen. Havde de Penge til at spilde Viin for, saa kunde de og have noget at give hertil; og det var en Maade i fin Tid at gjøre Guld paa, langt bedre end Alkymisternes.

34

10.

I forrige Old vare Borgerne rigere end nu, ja for den Tid kostede deres Davere ikke saa meget, som deres Casse nu, da kunde de lade sig nøie med at spise et varmt Øllebrød om Morgenen af en Sølv Skaal, drikke en Sopken af en Guld Tomling, og til deres Middagsmad Øl af er Sølv Begere. Men nu har de fundet paa, at føre Sølv til China for Leerkar, og Gullet til Frankerig for Moder og franske Trin, saa at en fattig Borgeres Kiøl aldrig kan blive over et halv Aar i Moden, og derpaa kan man kiende, at han er en fattig Borger. Den Tids Old de spiste Brød og Øl om Morgenen, da kostede det ikke saa meget, som Caffeen nu, fordi det var Landets egen Product, da det andet føres fra den ny Verden, derfor havde de og deres Hiørneskabe i Stadsestuerne fulde af Sølv; men hvad har de nu ? de har dem jo fulde af Glas. Men det verste er, at Assistentshuset vil intet laane derpaa, fordi Glas er skiørt, og vore Naboer ikke saa dumme, som hine

35

Mexicaner; thi om saa var, da vilde vi ret handle med vore Glas.

11.

Den Tid vare de jo rigere, end de nu ere. Den Tid kunde en dansk Adelsmand binde sine Skoe med Snipper og Duske; den Tid kunde han selv hugge sit Træ i Bøge Skoven, og lave sit Huus Tømmer til. Men Hvad nu? nu kan han —

12.

Men siden de har havt saa meget Guld og Sølv i Dannemark for dum, hvor er det bleven af? Fanden og Svensken skal have Skylden, det øvrige har vi skicket til Hollands Commercie, dog ikke at forglemme Hamborg og Lybek. Thi ligesom de Tydske har formeeret sig i Dannemark, saa har og Guld, Sølv og Penge formindsket sig. Hvad gjør Hesten i Kornet, uden bider af Ax, og Møger sig i Busken.

13.

Da Borgeren stod op at spise Davre ved Lys, kunde de Udrette meere med 1 a

36

2 Tyende, end nu med 4 a 5, for nu staaer de op til Caffé Klokken 9 a 10, om Solen skinner lyst for dem eller ikke, da vare de alle for at tiene noget, men nu vil de fleste, at Kongen skal tiene dem med Tienester; thi seer vi til en Læredreng, der ved et snus Handverk for faa Dage siden blev gjort til Svend eller Burs, saa har han nu 10 Ansøgninger inde om en kongelig Embeds Bestalling, endog han er lige saa klog i Landets Love, som den, der har været tre Aar i Frankerig, for at lære Fransk og Dantse-Comedie. Jeg er vis

paa, at han ikke engang veed sine Laugs-Artikler, og lad ham vide dem først; de synes, naar de kan skrive Bogstaver, saa kan de fortjene deres Brød. Men jeg siger ney. Ingen, end ikke en Duelig kan fortjene sit Brød, uden at Han maa vederfares den Naade, at fortjene det, og blive antaget; thi de bliver ikke alle Præster, som ere duelige, og har Studium, men de, som vederfares den Naade.

14.

Forrige Olds Borgere holdt for, at naar de spiste saadanne to Retter Mad,

37

som de kunde blive mætte af, saa burde de Orves, men nu har disse overladt den Skik til de Fattigste, og til Bønder, saa at det er blevet et Ordsprog, at Flesk, Kiød, Kaal, Erter, Grød, salte Sild, tør Fisk og Rugbrød er Bonde-Føde. O! gid at Bonden og de Fattige ikke skulle mangle det saa ofte, som de gjør. De lade sig i disse Tider, just for at være Fransk med, ikke nøie med ringere end 4 a 5 Retter, foruden Confecturer. I gamle Dage kom de vel sammen om Aftenen, for at fordrive Tiden, og legte Skaktavle, Nødder i Hænder & c.; men nu for at øde Bachus og Lege med Frøja.

Anden Afdeeling.

Om de Fattiges Ophold, og hvad de meest lever af.

15.

Caffé er kommen meget i Brug hos os, meget hos de Store, men mere hos de Smaa, saa det gaaer med dem, som

38

det Heder i Ordsproget: Hvad der fylder, det feder, den er næsten de fattige Folkes Hovedlevnets Ophold. Aarsagen fordi Brændet er saa dyrt, og de andre Fødevarer ikke for dem at faae, forstaae, Pengene kan ikke rekke til, derimod drikker de et Par Kopper Caffee, og sammesteds spiser et Stykke Brød til, da har de med eet faaet varmt i Livet, baade at spise og drikke. O! hvad Tieneste har da ikke vore vestindiske Lande gjort os, hvor mange leve ikke vel af den Handel i Kiøbenhavn. O Borgere! seer til, legger sammen, og optager igien vore forladte Lande der, hvad I ikke har, saa vilde I da faae baade mere at handle med, end I nu har, ja det, som nu i Handelen er ubekjendt, og de Fattige kunde da faae Caffeen for ringere Kiøb og lettere Huusholdning i disse Tider; men Brødet i dette feede Land er saa dyrt, ja saa dyrt, som da Pommerinkerne i Kong Waldemar den Førstes Tid havde ødelagt det, at det meeste laae udyrket for den pommerske Gierigheds, ja den pommerske Gierigheds skyld, thi de førte alt det Guld, Sølv og Penge ud af Landet, som de kunde overkomme i

39

Dannemark, og for deres pommerske Udsuen maatte de Fattige lide Mangel.

16.

Men til Beviis paa, at Caffee kan føde, da er det vel bekjendt af de, som have faret paa Strædet og Constantinopel, at de Constantinopolitanske Borgeres almindelige og daglige Diæt er Riis og Caffee, uden Caffee kan de ikke leve, og Caffeen har den samme Natur, som Tobak, at den opholder Livet, enddog de spiser ikke i mange Dage, som hielper til tør Verk for de Sengeliggende. Den Caffee, som er i Strædet, er meget god, men dog er den den allerbeste, som komme fra vore danske vestindiske Eylande, i sær fra St. Jean og Craben Eyland.

17.

Constantinopel kunde ikke gjøres verre, end at indtages den Øe til Indgangen, og opholde deres Caffee-Skibe, da de maatte hungre ud af Staden.

40

Tredie Afhandling.

Om Klædedragten i Hovedstaden.

1.

Det er unægtelig, at jo Klæders Prægtighed ogsaa ofte forandres efter Moden, er et Tab for en Deel Folk; men er det Tab for de, som kan leve herligt, saa er det en Tieneste for Fabrikørerne, Spindere og Skrædere, naar det ikkuns er af Landets egne Tøie; men er det Udenlandsk, da er det og et Lands Undergang og Pengetyv. Thi vil de legge Mærke til, hvor længe en Spekhøker kan have got af en Skindpels, og et blaadt Forklæde beskiermer hans Buxer, desto længere har han en kiøn Klædes Klædning, den kan han da spare, og bruge sin hele Livstid. Hvo seer da ikke, at han er bedre holden, end de, der lader gjøre franske Klæder fire gange om Aaret. Spekhøkerens Pels og Forklæde er af Landets Manufactur, Bondekonen har gjort det, og vore Handskemagere Pelsen. Jeg veed ikke, om ikke Folk var tient med deres Huusholdning og Klædedragt paa samme

41

Maade, som en Bonde og Spekhøker; men det er Moden, der er i Veien; thi om saa var, blev Pengene længere Hos dem, og de kunde saaledes spare Udgiften i andre Dele, at legge paa Kistebonden til de blev grønne. Men jeg troer, at Franskmændene har bildt dem ind tillige med andet, at de skal ikke spare paa Pengene, men lade dem roulere, ja til Frankerig.

2.

Det er sandt, at vore gamle danske adelige Familier have klædet sig prægtige, saasom med Zindal og zirlig Linnets Udsyning; men mærk, de gjorde det selv.

3.

Høilovlig Kong Christian den Fjerde forbød Overdaadigheder i Klædedragten, saa længe de hentede det fra fremmede Stæder. Man læser, at hans Laqveier & c. bar Jyde Strømper, og de til Stads ikke dyrere end til en Rixmark, siden en Ort, og saaledes var deres Klæder lettere Priis da, end nu, saa de vel kunde komme ud med ringere Løn, end nu. Førre vi saaledes vor Eftertanke fra det eene til det andet, saa seer vi lettelig, at det er Overdaadighed, der baade har

42

kommen Penge til at stige, og til at mangle hos os. Men da samme store Konge fik sine Fabriker og Handel i Flor, og det kunde kjøbes i Landet, tillod han sine Undersaatter at klæde sig saa ypperlige, som de vilde og kunde. Da han havde ophævet Handelen med Hamborgerne, da fik Dannemark Veien til den Handel, som de nu har, og ligeledes i Kong Friderik den Fierdes Tid, og saa længe den med os ikke er ophævet eller under, skal det være for Dannemark vanskeligt, at handle; Lybek ligesaa, dog de første verst, fordi de ligger midt i Veien, hvilket vi dog saa let som nogen Ting selv og allene kan have, samt Lagien paa vore egne Penge, og rigtig holde dem fra at løbe i den, som jeg gjerne skulle i et Verk vise og lade udgaae, om jeg torde sige Sandhed.

4.

Men det var Skam, om man skulle forbigaae vort deilige Kiøn. Det er en Sandhed, at i Hovedstaden ere de Dejligste, og saa deilige, som ikke i alle Verdens ere nogen Steds at finde. Men dog seer jeg, at de have meget falmet og aftaget

43

fra forrige danske Olds deilige Trutte Ansigter. Hvad Aarsagen er, overlader jeg til Naturkienderes Opmærksomheds og Skiønsomheds Omdømme. I de Tider vare de duelige Huusholdere, og derpaa kommer en Borgeres Rigdom meget an; kunde ikke pynte dem uden paa Dansk, saa vare de dog yndige, da havde de særdeles Pynt til Helligdagene; men nu pynter de dem saa tilig de staaer op, ved Middag. Maaskee de have faaet denne Forandring tilligemed, at de have mistet der angennemme trutte danske Ansigt, eller og af den franske Aften-Morale. Men hvorom alting er, saa er det dog vist, at de ere deilige i Klæder i disse Tider. Fordum i Arbeidsomhed, at holde fornøftig og vindskibelig Huus for deres Mænd; saa det er dyrt i disse Tider at gifte sig med een af dem. Thi deres smalle Arme skulle snart briste, om de skulle nu som da bestille noget, og efterse deres Piger & c. Fordum kunde de selv gaae til Torvs, nu kan de ikke blive paaklædte til Kirketid, hvorfor de heller tager paa Comedie, saa har de noget got af Dagen, og den har tient dem i steden de skulle

44

tiene deres Mænd, dem selv og Dagen, jeg meener Dagens Herre. Hvo begriber nu ikke, at det maa være en riig Mand, der skal kunde træde i Ægteskab, og lade sig ægtevie til en Kone, de maa vel betænke sig; thi det er ingen Ære, at spille Banqverot. Og Hvilken Mand, som haver en yndig Kone, som forstaaer at lade to Piger klæde sig paa, og han elsker hende, hvor skal han kunde nægte hende noget, om det end skal tages hos Udlaaneren dvs. Creditoren, uden han vil bære det Navn ved tusinde Caffeborde, at han er en Gnier, han sparer paa Pengene for at handle, og endnu verre Navne. Observation: Denne Føielighed har gjort mangan en riig og duelig Kiøbmand til en Staader og Bedrager; item, at somme har vildet havt to Koner, den eene har han holdet efter Alkoranen, uden fore, og den 1ste har paa Fransk gaaet sin skieve Tur.

5. Jeg veed ikke, om det Smukke og Bolde, yske Yndlinger, have tabt Lyst til Huusholdningen ved at studere og gaae

45

paa Comedier. Men dette veed jeg, at det ruinerer mange Mænd, og forsømmer deres Huus, imedens de skal læse den tilkommende Comedie over. Saa jeg vilde ønske, at den Maade, at gaae paa Comedie, tillodes ingen andre af Borgerskabets Bolde, end de, som snart skulle døe, at dette Huus ikke skulle misbruges; item de, som ere lamme, blinde, og foruden Hænder, som ikke duer til Ægteskab og Arbeide, og de, som ere saa aandelige, kunde leve i den stille Rolighed for Bekymringer.

46

Anmærkning.

Huusholdning med Staden Kiøbenhavn.

Lyksalig er den Stad, hvor dens Magistrat

ere Menneske-Venner, ulyksalig er den Stad og den Handel, hvor Magistraten vil opæde Borgerne deres Eiendom, og dem indtil Blodet, og være Spekhøkere med deres Formue, legge Skat paa dem, og Skat paa Skat, og foragter dem til & c.

Den Høviiseste Konge Christian befalede Kiøbenhavns Magistrat, at de til Lettelse for Stadens Fattige, og Penges Spilde at forekomme, skulde af dens publiqve Casse i god Tid indkiøbe Brænde, og udsælge det, naar det manglede Staden, og ingen Fordeel deraf søge, uden den, som vedligeholdte Omkostningen? thi hvo skulle ellers tage Fordelen? Stadens Casse, eller Magistratens Paruker, Heste og Vogne & c., og dog sælger de nu, da her i Staden forhen har været dyrere Tid, end

47

denne, ikkuns tre Pund Elle Brænde for een Skilling, var det endog Bøge Brande. Dette staaer til at bevise, og er veiet efter. Hos de saa kaldede Spekhøkere faaer man endnu meere, end hos Magistraten. Allernaadigste Konge! hielp de fattige Borgere for Magistratens Gierighed, og raad Bod for saadant og meere. Er dette ikke at forgribe sig imod Majestæten? Er dette ikke, som at Magistraten ville have Borgerne til deres Slaver, ligesom en Deel Adelsmand før Souverainitæten torde sige? Er dette ikke et Indgreb i Kongens eene tilhørende souveraine Magt? og er dette ikke at torde gjøre anderledes, end de kongelige allernaadigste Forordninger om Kongens Billie og høie Kierlighed for Undersaatterne befaler dem, som tro Borgere upartisk at gjøre? Det er Under, at de ikke legger Brændet i Blød, for at tage Rum op, og at veie meest. Det var et konstigt Indfald for tre Uger siden, at de forandrede Maalet? stod det ikke paa Raadstuen? Jo.

O! allernaadigste Konge! gid at alle Gaarde og Huse her i Staden var og blev nu mirerede, fra det første til det sidste i et Nummer; saa meget nyttigt, som det vilde gavne

48

Borgerne til, saaledes er det jo i Staden Paris og andre Stæder. Da skulle man let kunde beregne, hvad Uret man leed i et og andet for høit ansat.

O gid! at det maatte blive, som i Kong Christian den Femtes Tid, at hver Gade skulle holde sig selv reen. Nu betales jo 2 a 3 gange dobbelt imod den Tid, og dog er Gaderne meere skidne, end forhen.

Jeg har mældet om og sagt, at Kiøbenhavns publiqve Casser maa være meget rige, om der skulle gøres Regnskab derfor. O! gid at de maatte komme til at tiene Kongen, Landet, Staden, Riget og Handelen saa vist, som de ere store, de kunde ophielpede Handelen, de kunde indkiøbe aarlige Korn-Magaziner for Kiøbenhavn, og afkiøbe Kongens Byg dertil, om Bryggerlauget maatte allernaadigst afgaae. De kunde istandsætte vore vestindiske forladte Colonier og Saltverker paa St. Eyland, Crabben-Eyland, og de andre optagne Eylande, og ellers ucultiverede Plantager. De kunde ophielpede vor forladte Guld-Handel paa Guinea, hvorom meere i et andet Verk.

(Fortsættelsen heraf skal følge i III. Deel.)